

Rolul dreptului si statului de drept in contextul crizei existentiale actuale

Scris de av. prof. dr. Ovidiu PREDESCU | Data: 01.07.2022 15:40

(Materialul a fost prezentat in cadrul dezbaterii stiintifice cu tema *Dreptul si statul de drept fata in fata cu provocarile inceputului mileniului al III-lea. Conlucrarea profesilor juridice in vederea consolidarii statului de drept*, care a avut loc, joi 30 iunie 2022, la sediul Uniunii Juristilor din Romania cu ocazia „Zilei Justitiei”.)

Sfarsitul secolului trecut si primele doua decenii din actualul s-au evidentiat prin rapiditatea nemaiintalnita, substantiala si greu de anticipat si controlat a schimbarilor din toate domeniile activitatii umane, care au avut loc intr-o societate paradoxal mai nepregatita si debusolata ca oricand sa infrunte aceste adevarate *provocari-amenintari* prin masuri sustenabile si durabile.

Astfel, intr-o lume dezorientata de multimea si varietatea provocarilor si amenintarilor carora trebuie sa le faca fata, precum si intrebarilor la care este chemata sa raspunda, omenirea se confrunta cu o *criza existentiala* fara precedent, amplificata de manifestari negative, precum: procesul de globalizare haotic; criza globala a democratiei, un fenomen pe care profesorul Larry Diamond de la Universitatea Stanford il numeste „recesiunea democratica” [„Pe toate continentele, democratiile sunt in scadere, in timp ce sistemele nedemocratice (dictaturi, sisteme teocratice, autocratice, oligarhice – paranteza noastra, Ov.P.) sunt in crestere, reprezentand in prezent 70% din populatia lumii, adica afectand 5,4 miliarde de oameni”^[1]]. Mai mult, lumea democratica trecand rapid de

la o criza la alta, pare a fi blocata in propriul proiect, politica in secolul 21 fiind „definita pana acum printr-o indepartare globala de la liberalism, oricare ar fi acesta... Rezultatul este ceea ce academicianul american Michael Lind a numit „turbo-paralizie”: „Este posibil sa fim blocati intr-un conflict prelungit intre un sistem vechi care nu poate fi recreat si un sistem nou care nu poate fi inca construit... Este posibil sa fim nevoiti sa suportam ani de activitate fara actiune si miscare fara miscare”^[2], a relevat acesta; terorismul; degradarea mediului si schimbarile dramatice ale climei (spre exemplu, Mami Mizutori, reprezentantul special al secretarului general al ONU pentru reducerea riscului de dezastre, a declarat de curand ca: „Seceta este pe punctul de a deveni urmatoarea pandemie si nu exista niciun vaccin care sa o vindece”^[3], asadar, o criza a apei ar putea afecta dramatic intreaga planeta); un virus SARS-CoV-2 si numeroasele sale variante sau tulpini, [alte boli virale susceptibile de a crea pandemii ca, de exemplu, variola maimutei; si, mai nou, conflictul din Ucraina cu o structura diversa – militara, economica si informationala](#) – prin care sunt contestate cele mai elementare reglementari din dreptul international, drepturile si libertatile fundamentale ale omului, dar si insasi ordinea mondiala.

In acest fel, ne confruntam cu o *criza complexa*, cu multiple verigi, si anume: o *criza de incredere a societatii*, cu deosebire la nivel *decizional*, precum si la nivel *informational*, caracterizata prin informatii contradictorii, propagandistice si adesea false, incercari de control al limbajului si, pe cale de consecinta, a spiritului in scopuri politice, specifice statului totalitar (Autocrațiile sunt mentinute de cei trei P: populism, polarizare si propaganda post-adevar. „Populismul nu este o ideologie, ci mai degraba un instrument. Este aceeași veche «idee împarte și cucerește». Aceasta, la randul sau, duce la polarizare care crește identitățile fracturate. Și toate acestea sunt parțial produse de post-adevar, care este o altă tulpină de propagandă: propune o poveste alternativă la realitate. Așa inventează povești”^[4], ne spune dr. Naim, unul dintre cei mai mari gânditori ai lumii contemporane); o *criza referitoare la leadership și calitatea clasei politice*^[5]; o *criza economica generala*, care are, printre altele, și consecințe dintre cele mai grave asupra *securității alimentare* a populației (spre exemplu, tot mai multe voci avizate se referă azi la declansarea unui război mondial al pâinii), incluzând aici și creșterea fără precedent a preturilor la energie și la alimentele de bază, ceea ce conduce la o inflație mare, care reprezintă un pericol clar și prezent pentru tot mai multe țări; o altă *financiar-bancară* (de exemplu, „între 2007 și 2009, în [Statele Unite](#) s-a declansat o criza financiară profundă, a cauzat daune grave economiei, apoi a infectat alte țări și a lăsat repercusiuni politice durabile. Poate cea mai importantă dintre acestea este creșterea inegalității economice”^[6]) ori una socială, aceasta din urmă marcată de somaj, creșterea ratei infracționale, violența extremă și, nu în ultimul rând, o *criza judiciară*.

In acest context se înscriu și recente afirmații ale vicecancelarului german Robert Habeck în intervenția sa pe scena Forumului de la Davos, Elveția, din mai 2022: „Avem cel puțin patru crize, care sunt împletite. Avem inflație mare... avem o criză energetică... avem sărăcie alimentară și avem o criză climatică. Și nu putem rezolva problemele dacă ne concentrăm doar asupra uneia dintre crize. Dar dacă niciuna dintre probleme nu va fi

rezolvata, chiar ma tem ca ne confruntam cu o recesiune globala cu un efect extraordinar... asupra stabilitatii globale”^[2].

La acestea se aduga, in opinia mea, cel putin trei crize conceptuale: criza conceptiei despre om si univers, care este una a spiritualitatii, a valorilor, a insesi identitatii umane; criza conceptului de ordine mondiala – problema internationala cea mai presanta a prezentului – si criza conceptului de drepturi ale omului. Consider ca aceste trei crize stau la baza crizei existentiale prezente.

Totodata, se vorbeste deja de o noua revolutie industriala – a patra –, ce promite a aduce „schimbari radicale si ireversibile la nivelul economiei globale”^[8], un adevarat punct de cotitura pentru umanitate, aceasta trebuind sa se conformeze si sa se adapteze cat mai repede (mai ales la piata muncii in raport cu noul model economic in plina ascensiune) la provocarile semnificative lansate de progresele impresionante din domenii, cum ar fi nanotehnologia, genetica, robotica, imprimarea 3D, industria neurotehnologiei si stiintele neurocognitive s.a.

Deopotriva, sub aspectul *reflectiei*, suntem contemporani cu doua scoli de gandire, exprimate prin doua tendinte contrarii in lumea moderna: una este scoala de gandire *umanista*, de sorginte renescentista, iar alta este scoala de gandire *transumanista*, tot mai activa in zilele noastre. Prima militeaza pentru “o transformare a fiintei umane printr-o conduita morala, prin cultivarea empatiei, a compasiunii pentru semenii”, pentru un mediu sanatos si echilibrat ecologic, precum si pentru o justitie sociala, fiind vazuta de multi filosofi, printre care si Corine Pelluchon, “ca unica solutie de a supravietui intr-o lume aflata in pragul autodistrugerii”. Cea de-a doua se refera la o lume “total libera, fara legi, fara state, singurul zeu fiind cel corporatist”^[9].

Au trecut mai bine de doua decenii din epoca postmoderna, caracterizata printr-o filosofie nebuloasa care neaga orice sens existentei si indeamna la consum pana la epuizarea prematura a fiintei, o epoca a post-adevarului, a stirilor cu precadere false promovate prin mass-media si prin retelele de socializare; iar societatea este practic redusa la un asa-zis „sat global”, infaptuit deja la nivelul comunicatiilor si informatiilor, fiind nevoita, in acelasi timp, sa isi apere umanitatea cu toate fortele, inclusiv sau mai ales prin mijloacele *Dreptului*, in fata asaltului tot mai pregnant al principalilor actori ai globalizarii sau mondializarii^[10], si anume intreprinderile transnationale^[11]. Acestea „gasesc in mondializare posibilitatea de a scapa de reglementarea liberala statala si risca astfel sa angajeze sistemul economic intr-un libertinaj distructiv”^[12].

Asa fiind, sarcina dreptului dobandeste valente hotaratoare in procesul globalizarii, proces care trebuie infaptuit in beneficiul omului.

In acest cadru, apar mai multe intrebari care necesita raspunsuri si solutii rapide si adecvate ca, de pilda: *cum se conduc societatile in conditiile globalizarii si, mai ales, cum este gestionata globalitatea sau, mai bine zis, geomodernitatea, cea care reflecta gradul contemporan de civilizatie in plina era a informaticii si a tehnologiilor*

inalte? Poate capitalismul actual, dominat de diverse grupuri transnationale si de regula sa principala, dorinta de a produce profit – din nefericire doar pentru unii –, sa fie si moral, si ecologic, si responsabil? De asemenea, care este, in aceste circumstante, rolul statului modern, al statului de drept, fondat pentru un scop democratic in situatia in care acesta nu mai este considerat actor principal al globalizarii^[13] ?

In legatura cu acest din urma aspect si apreciind ca statul de drept nu si-a incheiat inca misiunea, alte doua intrebari pretind raspuns. Una priveste limita inferioara sau pragul pana la care statul si institutiile sale pot ceda din atributii si raspunderi, iar cea de-a doua este adresata sarcinilor sale noi, impuse de globalizare sau de noile infatisari pe care interesele sale ireductibile le iau in noul context al lumii. Referindu-ma, mai intai, la ordinea interna si la aplicarea justitiei, sustin ca globalitatea nu le poate asigura, cel putin pe termen scurt si mediu, astfel ca statele si institutiile lor sunt chemate inca o data sa faca fata la sfidari mai mult sau mai putin noi: trafic de arme, spalarea banilor, crima organizata, coruptie, trafic de droguri si de persoane, terorism, criminalitate informatica, criminalitate de mediu etc. In acelasi timp, chiar daca multe dintre atributiile care revin astazi centrului, adica statului, vor fi preluate de autoritatile regionale si locale, totusi sistemul pietelor nu poate functiona decat in interiorul unui stat de drept, unde domneste ordinea, unde legea este aplicata si unde infractorii sunt pedepsiti, altfel ar fi un derapaj inevitabil spre sisteme mafioate^[14]. Acest derapaj poate conduce la instaurarea *cleptocratiei*, si din acest punct urmatorul pas ar fi instituirea unui *stat infractional, criminal* unde infractorii sunt guvernul insusi^[15].

In al doilea rand, cu privire la ordinea internationala, grav afectata de conflicte cum este, de pilda, cel din Ucraina, de natura geopolitica, geostrategica, dar si cu o componenta economica puternica de unde nu poate lipsi globalizarea, statul de drept si institutiile sale democratice trebuie sa actioneze prin toate mijloacele legale pentru respectarea neconditionata a normelor dreptului international, precum si a drepturilor si libertatilor fundamentale ale omului, incepand cu dreptul la viata si respectarea demnitatii umane.

Astazi suntem martori, mai mult sau mai putin constienti, ai unor actiuni tot mai numeroase si mai bine organizate, atat pe plan local, cat si international, indreptate impotriva institutiilor *statului national – stat de drept* – pentru slabirea rolului si fortei lor, care au ca scop dezagregarea acestora prin transferul puterii catre grupuri de interese nationale si/sau transnationale cu o natura complexa politica, economica, financiar-bancara si, nu in ultimul rand, militara. „Toata lumea este de acord ca trebuie sa existe un stat de drept puternic”, remarca laureatul Premiului Nobel pentru economie in 2001, Joseph E. Stiglitz. Si tot el continua: „dar conteaza si ce fel de legi exista si cum sunt ele aplicate”^[16].

De asemenea, in contextul unei tranzitii digitale accelerate, inteligenta artificiala isi face loc tot mai mult in domenii precum medicina, serviciul de relatii cu clientii, transporturi, domeniul juridic, sectorul bancar si financiar s.a. Prin urmare, este nevoie rapid de o reglementare la nivel national, regional (unional-european) si international a domeniului inteligentei artificiale in folosul speciei umane, si nu invers. Spre exemplu, „sunt semne ca

neurotehnologia inaugureaza o epoca noua a istoriei umane. Este epoca in care se poate descifra in masura semnificativa ceea ce este in creierul altor persoane. Dar este si epoca in care apare un nou pericol de manipulare a mintilor... neurotehnologia poate afecta negativ cinci arii ale vietii noastre: 1. identitatea personala este dizolvata de multitudinea de „instrumente (devices)” si „interfete” la care se recurge; 2. vointa libera (free will)” este slabita de multimea algoritmilor si informatiilor; 3. caracterul oarecum privat al mintii (mental privacy) este atins de cunoasterea de catre cineva din afara a datelor creierului, putandu-se descifra pana si laturi ale subconstientului; 4. unele grupuri pot sa-si creasca „abilitatea mentala si fizica” in detrimentul altora si sa creeze injustitie; 5. se pot implanta tendinte de comportament noi in creierul celuilalt, incat se ruineaza egalitatea... Solutia este legislatia care promoveaza valori... Nu se ajunge la justitie, nici la libertati si drepturi fara a asuma valori... Columbia University propune preluarea a cinci neurodrepturi in legislatie. Sunt drepturile la identitate personala, la libertate de decizie, la intimitate mentala, la acces egal la augmentarea mentala si la protectia in fata tendintelor algoritmice. Statul Chile a si preluat in Constitutia sa asemenea drepturi”^[17].

Asa fiind, in curand dreptul se va confrunta cu schimbari de substanta, prin metode si tehnici legislative noi, adaptate vremurilor in care traим.

La fel, realitati tot mai vadite ale lumii contemporane sunt si mondializarea dreptului in elaborarea si practica sa, precum si globalizarea conceptelor si tehnicilor lui, acestea indreptandu-se „spre perspectiva unui drept comun ansamblului planetei, care ar putea fi calificat, pe termen lung, chiar ca mondial”^[18]. In doctrina se afirma cu drept cuvint ca: „Tehnicitatea si scientizarea crescanda a normelor juridice, aparitia unor sectoare noi de reglementare, specifice, precum vectorii globalizarii (comunicare electronica, internet si mass-media), codificarea la nivelul ramurilor si in plan supranational, constituie provocari tot mai perceptibile (...)”^[19]. Toate acestea trebuie sa puna in garda profesiile juridice in vederea adaptarii lor la noile conditii atat prin reconfigurarea identitatii lor (atributii noi, resurse umane, pregatire profesionala etc.), cat si printr-o mai buna cooperare teoretica si practica intre ele.

In consecinta, apreciez ca este necesara o crestere a influentei dreptului asupra schimbarilor care au loc in societatea omeneasca.

Deoarece „dreptul este, inainte de toate, un sistem de gandire, o modalitate de a gandi lumea... dreptul nu trebuie sa fie un mijloc de criptare a lumii, ci de decriptare a sa intr-un anumit fel, unul care cultiva nuanta, pigmenteaza starea si prefigureaza perspectiva pe termen lung a problemelor vietii (sociale)”^[20].

Pentru a face fata provocarilor acestui inceput de mileniu, atat specialistii din domeniul dreptului, cat si oamenii politici nu trebuie sa lase prea mult timpul sa treaca, sperand ca lumea familiara si valorile sale de la sfarsitul veacului trecut se vor intoarce. Asadar, se impune tranzitia cat mai scurta de la o atitudine pasiva, deloc potrivita acestor vremuri, la una proactiva, angajanta, in vederea rezolvarii problemelor ivite ca urmare a schimbarilor rapide si de fond din societate – una a cunoasterii bazate pe inalte tehnologii –, pentru ca omenirea,

prin drept si in cadrul unui stat de drept, sa poata sa-si implineasca misiunea sa pe acest pamant. Iar in ceea ce il priveste exclusiv pe jurist, acestea „vizeaza mai ales calitatea de intelectual angajat in problemele cetatii... si mai putin ipostaza sa de tehnician interpret si sustinator al unui text de lege oarecare... Devenind om al cetatii, intelectualul jurist se intregeste pe sine si se afirma pe deplin inclusiv din perspectiva valorilor dreptului si justitiei” [21].

In *concluzie*, se remarca o nevoie imperioasa de abordare stiintifica a dreptului si a manifestarilor sale, prin luarea in considerare a tuturor fatetelor teoretice si practice ale fenomenului juridic: dreptul ca doctrina, stiinta si jurisprudenta. Pentru atingerea acestui obiectiv, s-ar impune de urgenta, cum este si cazul Romaniei, reformularea cercetarii stiintifice juridice ca cercetare stiintifica fundamentala, pentru a face posibila in final intelegerea stiintei dreptului ca „stiinta a spiritului” cu toate consecintele benefice ce rezulta din acest demers, inclusiv ori mai ales pentru investigatia aplicativa[22]. Iar toate acestea trebuie sa aiba loc printr-un dialog continuu intre sistemul de drept continental de sorginte romano-germana (cunoscut si sub denumirea de inchizitorial) si sistemul de *common law*, in conformitate cu realitatile socio-economice si reflexele lor juridice la nivel national, regional si international.

In plus, din perspectiva politica, democratiile lumii trebuie sa constientizeze ca se confrunta cu o problema serioasa, extrem de periculoasa, caracterizata prin atacuri repetate impotriva valorilor si a institutiilor acestora, prin incalcarea sistematica a drepturilor omului recunoscute international (drepturi culturale, civile, politice si de alte tipuri prevazute in Declaratia universala a drepturilor omului si in conventiile internationale), multe dintre acestea abil absconse. In consecinta, este nevoie de o vointa ferma pentru detectarea, publicitatea si rezolvarea acestei situatii. Pentru atingerea scopului mentionat, este necesar a se crea cadrul normativ cel mai adecvat intaririi statului de drept si a institutiilor sale, in primul rand a pilonului sau principal, justitia independenta si impartiala, a carei activitate sa se desfasoare cu respectarea principiilor fundamentale ale dreptului.

Deopotriva, apreciez ca se impune mai mult ca oricand *responsabilitate, solidaritate, intelegere* si *vointa* in luarea deciziilor necesare si binefacatoare pentru existenta si viitorul lumii libere in cadrul unui stat de drept ale carui institutii democratice sa fie consolidate si adaptate noilor conditii impuse de criza multidimensionala la nivel global pentru a-si sluji cu adevarat cetatenii.

Altfel, nota de plata pentru depasirea crizei actuale va fi suportata din nou de cei guvernati, ale caror drepturi si libertati individuale vor fi limitate pana la desfiintarea totala „de o ordine de tip autoritar si egalitar care sterge diversitatea personalitatii umane, supunand, totodata, binele individual concret unui bine colectiv abstract”[23].

Prof. univ. dr., dr.h.c. Ovidiu Predescu

[1] Veronica Andrei, *Moises Naim: Cei trei „P” care au distrus democrația*, disponibil pe ziare.com, accesat la 28 mai 2022.

[2] Stefana Radu, *Moartea autoritatii politice. Nationalismul populist, internationalismul liberal si rezultatele dezastruoase taxate de alegatori*, disponibil pe ziare.com, accesat la 18 iunie 2022.

[3] *Avertisment ONU: Urmatoarea „pandemie” este aproape si nu exista niciun vaccin care sa o vindece*, disponibil pe digi24.ro, accesat la 21 iunie 2022.

[4] *Ibid.*

[5] Cu referire la subiect, a se vedea pe larg, I. Chifu, *Efectele Covid-19: Nationalizarea globalizarii versus accelerarea integrarii globale. Locul UE*, disponibil la <https://adevarul.ro>, accesat la 30 martie 2020.

[6] Veronica Andrei, *Moises Naim: Cei trei „P” care au distrus democrația*, cit. supra.

[7] Lucian Negrea, *Pe scena Forumului de la Davos, liderii mondiali fac profetii apocaliptice: avem cel putin 4 crize simultan*, disponibil pe www.ziare.com, accesat la data de 24 mai 2022.

- [8] *Cum ne pregatim de revolutie? Piata muncii si a patra revolutie industriala*, disponibil pe www.ziare.com., accesat la data de 9 iunie 2022.
- [9] Dumitru Constantin Dulcan, *Creierul si mintea universului*, Ed. Scoala Ardeleana, Cluj-Napoca, 2019, p.204-205.
- [10] Referitor la mondializare Pascal Bruckner considera ca aceasta “traduce momentul istoric in care Pamantul devine constient de limitele lui, iar oamenii de interdependenta lor” (P. Bruckner, *Un rasism imaginar. Islamofobie si culpabilitate*, Ed. Trei, Bucuresti, 2018, p. 19).
- [11] O. Predescu, *Drepturile omului si ordinea mondiala*, in „Dreptul” nr. 8/2016, p. 10.
- [12] M. Dutu, *Dreptul: intre ipostaze teoretice si avatarurile mondializarii*, Ed. Academiei Romane si Ed. Universul Juridic, Bucuresti, 2014, p. 18.
- [13] O. Predescu, *Globalizare, globalitate si criminalitate*, in *Devianta si criminalitate. Evolutie, Tendinte si Perspective*, de O. Predescu (editor coordonator) s.a., Ed. Universul Juridic, Bucuresti, 2016, p. 15.
- [14] *Ibid.*, p. 16.
- [15] In acelasi sens a se vedea si Veronica Andrei, *Moises Naim: Cei trei „P” care au distrus democratia*, cit. *supra*.
- [16] J. Stiglitz, *Pretul inegalitatii. Cum societatea divizata din ziua de astazi ne pune in pericol viitorul*, Ed. Publica, Bucuresti, 2013, p. 338.
- [17] Andrei Marga, *Neurodrepturile si alte drepturi*, disponibil pe cotidianul.ro, accesat la 27 iunie 2022.

[18] M. Dutu, *op. cit.*, p. 19.

[19] *Ibid.*, p. 20.

[20] Mircea Dutu, *Academia si Enciclopedia in ecuatia cultivarii culturii juridice*, disponibil pe juridice.ro, accesat la 29 iunie 2022.

[21] Mircea Dutu, *De la juristul invizibil la omul de drept al cetatii!*, disponibil pe juridice.ro, accesat la 20 iunie 2022

[22] Pe larg, a se vedea Mircea Dutu, *Cercetarea stiintifica a dreptului in cautarea destinului sau. Sau despre rezistenta si esenta in reflectia juridica*, disponibil pe juridice.ro, accesat la 6 iunie 2022.

[23]

Adrian Severin, *Sub dictatura "drepturilor colective" drepturile individului mor*, disponibil pe bursa.ro,
accesat la 6 iunie 2022.

